

M. SZE BENI GÉZA

Kádár János és François Mitterrand három találkozója

Kádár Jánost a szociáldemokrácia fő áramlataitól legfőképpen az választotta el, hogy a termelőeszközök tulajdonlásáról, illetőleg a parlamenti demokrácia szabályai szerint működő politikai rendszerekről más felfogást vallott. E tekintetben semmiféle engedményre nem volt hajlandó. A munkásmozgalom reformista szárnyával való együttműködésre politikai pályájának korai szakaszában csak annyiban mutatott készséget, amennyiben elfogadták a „munkásegység” bolsevik modelljét. Az e kereteken kívül maradt „jobboldali” szociáldemokrata erőket ellenségnek tekintette, s később, adott esetben, rendőri erővel is fellépett ellenük. Álláspontját – hatalomra kerülését követően – igen érzékletesen közvetítették a két magyar munkáspárt egyesülésének tizedik évfordulójára kiadott tézisek,¹ melyek leszögezték: az 1956-ban újjászerveződő szociáldemokrácia legnagyobb bűne az SZDP megalakítása volt, ez jelentette a legnagyobb veszélyt a szocializmusra, minthogy a munkásegység ellen irányult. A 20. században nem első alkalommal történt, hogy a kommunizmus legveszélyesebb ellenségének a szociáldemokráciát kiáltották ki, mondván, hogy a „bernsteyni reformizmus a fasizmus szálláscsinálója”.

Kádár alapfelfogása a kérdésben az évek során nem változott, de mindenképpen árnyaltabbá vált. Az MKP és az SZDP egyesülésének a 25. évfordulója alkalmából adott interjújában² igen határozottan szögezte le, hogy a munkásmozgalom reformista és forradalmi szárnya között az akcióegység megteremtése elengedhetetlen. Erre a feltételek „ma kedvezőbbek”, s újabb példa rá a francia kommunisták és szocialisták közös

kormányprogramja. A kommunista és munkáspártok 1969-es moszkvai tanácskozásán hozott határozatok szellemében a kommunisták állást foglalnak – fejtette ki – a szocialistákkal való együttműködés mellett, amelynek célja a monopoltőke nemzetközi uralma elleni fellépés, a béke, a biztonságosabb Európa, a társadalmi haladás, a dolgozó tömegek érdekeinek védelme. Az akcióegységhez azonban az is szükséges, hogy a szociáldemokraták „szakítsanak a burzsoáziával folytatott osztály-együttműködés politikájával”. Az akcióegység persze egy pillanatig nem jelentette azt, hogy Kádár lehetségesnek tartotta volna a „többféle marxizmus” elfogadását, vagy hogy ideológiai téren közeledjenek a szociáldemokráciához.

Kádár János felfogása bizonyos mértékig módosult azután, hogy a kommunista és munkáspártok 1969-es moszkvai tanácskozásukon kialakították „az összes imperialistaellenes erő akcióegységét” célzó új stratégiát.³ Az „új vonal” szellemében megállapították, hogy az összes új lehetőség kihasználásával, az összes antiimperialista erő széles körű összefogásával kell támadást indítani a mély válságban lévő „imperializmus ellen, a reakció és a háború erői ellen”.⁴ A fő dokumentum megállapította, hogy a szociáldemokrácia soraiban differenciálódás ment végbe (szólt a francia helyzetről is), és vezetői ennek következtében hajlanak arra, hogy tekintetbe vegyék a dolgozó tömegek követeléseit gazdasági és szociális téren. „A kommunisták döntő jelentőséget tulajdonítanak a munkásosztály egységének, ezért állást foglalnak a szociáldemokratákkal történő együttműködés mellett [...] Minden tőlük telhetőt megtesznek, hogy ez az együttműködés megvalósuljon, de ennek az is a feltétele, hogy a szociáldemokraták szakítsanak a burzsoáziával folytatott osztály-együttműködés politikájával” – fejtette ki a dokumentum.⁵

Kádár e tekintetben is szigorúan tartotta magát a vonalhoz. A tanácskozáson elmondott beszédében nem emelte ki a szociáldemokratákkal való együttműködést, inkább azt hangsúlyozta, hogy az MSZMP mindenkiel őszinte együttműködésre törekszik. Sőt, a találkozóról közölt,

³ *A kommunista és munkáspártok nemzetközi tanácskozásának dokumentumai.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1969.

⁴ Az antiimperialista erők között szerepeltek a parasztszervezetek, szakszervezetek, nőszerzetek, egyházak, gyarmati felszabadító mozgalmak stb. Ez az 1969-es dokumentum szolgált aztán alapul ahhoz, hogy az MSZMP, illetőleg a SZOT, a Hazafias Népfront nemzetközi tevékenységében nyisson a különböző kereszténydemokrata formációk felé.

⁵ Sokatmondó tény, hogy az SZKP 1971-ben tartott XXIV. kongresszusán vendégként számos szocialista párt képviselői részt vettek.

¹ Idézi SIMON István: *A „peyerizmus” mint történelmi kategória értékelése és elhelyezése a „Peyer-kérdés” problematikájában.* Kézirat. 60. (A szerző tulajdonában.)

² *Társadalmi Szemle*, 1973. június.

az egyik PB-tag által írt összefoglaló meg sem említette mindazt, ami a szociáldemokratákkal való együttműködésről elhangzott.⁶ A pártvezetés – Kádár koncepciójának megfelelően – azt is szükségesnek tartotta nyomatékosan kijelenteni,⁷ hogy a kommunista világmozgalom egységesen szembeszáll a szociáldemokrácia ideológiájával is, amely az elmúlt évtizedekben végbement evolúciója következtében a marxizmus legalapvetőbb tételeit kérdőjelezte vagy tagadta meg. „Ezt annál is fontosabb leszögeznünk, mert mint ismeretes, gyakorlati együttműködésre törekszünk a szociáldemokrata pártokkal, kormányokkal.” A határok illetén meghúzása az 1968-as prágai, majd a lengyelországi események után azoknak szóló üzenet volt, akik esetleg azt képzelték, hogy a munkásmozgalom reformista szárnyával való együttműködés helyet ad a „demokratikus szocializmus” koncepciójának is.

Az első találkozó

Kádár a nyugat-európai szocialista, szociáldemokrata pártokkal való gyakorlati együttműködésben is fontolva haladt. A kapcsolatok és a további teendők kérdését a Politikai Bizottság csak a moszkvai találkozó után öt évvel tűzte napirendjére.⁸ Az MSZMP-nek a hetvenes évek elejéig nem voltak számottevő szocialista, szociáldemokrata kapcsolatai, de az évtized közepére ezen a helyzeten változtatni akart – mégpedig a „reformizmus befolyásának a csökkentése”, illetőleg a „baloldali tendenciák erősítése” érdekében. A pártvezetés első alkalommal gondolt arra, hogy felveszi a kapcsolatot a francia szocialistákkal, és az állami diplomáciának is feladatul adta, hogy a nagykövetségek folyamatosan tanulmányozzák a fogadó ország szocialista-szociáldemokrata pártjának tevékenységét. A napirendi pontról folytatott vitában Kádár igen határozottan kijelentette: a magyar párt az 1969-es moszkvai tanácskozáson kialakított kollektív álláspont alapján foglalkozik a szocialista-szociáldemokrata pártokkal. Itt tehát semmiféle saját kezdeményezésről nem volt szó, annál kevésbé, mivel a „szóban forgó pártok nagyobbik fele feladta a marxizmust, és dezideologizálás folyik azokban a pártokban, melyekkel szemben mi a marxista-leninista álláspontot hirdetjük az ideológia síkján”. Az együttműködés lehetséges az állami politiká-

⁶ *Társadalmi Szemle*, 1969. szeptember.

⁷ *Társadalmi Szemle*, 1972. július–augusztus.

⁸ Magyar Országos Levéltár (a továbbiakban: MOL) M-KS 288. f. 5/637. ó. e.

ban az európai biztonság érdekében, a munkásmozgalomban pedig úgy, hogy a szakszervezeti kapcsolatokat fejlesztik. Nem látja értelmét annak a vitának – tette hozzá Kádár –, hogy kinek van igaza; „ők a vörös zászlót kékre változtatva el akarják határolni magukat a marxizmustól”, de a konzultáció továbbra is lehetséges, s ezeken „realisztikus álláspontot” kell képviselni. Kádár János óvatosságára utalt, hogy a francia szocialisták felé nyitással egyetértett, de óvott a kapkodástól, mert ha ez utóbbiak nem tartják érettnek a helyzetet a kapcsolatfelvételre, az ronthatja az MSZMP pozícióit. A Francia Kommunista Párttal való előzetes egyeztetést elengedhetetlennek tartotta – még akkor is, ha az FKP nem tartaná kívánatosnak a kapcsolatfelvételt a francia szocialistákkal. Sőt, ezen túlmenően – a kényes témát teljesen körbejárando – még az MSZMP XI. kongresszusának a célkitűzései között is szerepeltette a jelentős befolyással rendelkező nyugat-európai szocialista, szociáldemokrata pártokkal történő kapcsolatépítést – a kedvező nemzetközi légkör erősítése és a „munkásosztály szervezeti akcióegysége” érdekében –, elutasítva egyúttal az antikommunista törekvéseket. Mitterrand két évvel későbbi budapesti meghívását mindenestre megkönnyítette az a tény, hogy a szocialista pártvezető mégiscsak a francia „testvérpárt” szövetséges volt, és a budapesti látogatást megelőzően, 1975 áprilisában a Szovjetunióban járt.⁹

A Francia Szocialista Párt François Mitterrand vezette küldöttsége végül 1976. május 24–29. között tartózkodott Magyarországon. Kádár nyomban a megérkezésük után szívélyes hangulatú megbeszélést folytatott a delegáció tagjaival, majd másnap megvitatták a nemzetközi helyzetet, „a nemzetközi munkásmozgalom időszerű kérdéseit és vélemény cseréltek a két párt tevékenységéről, az MSZMP és az FSZP közötti kapcsolatokról”. A két párt – kapcsolatainak történetében először – közleményt adott ki a Francia Szocialista Párt küldöttségének a látogatásáról.¹⁰ A közlemény követte a francia pártküldöttség egy évvel előbbi szovjet útiről kiadott szovjet–francia közös közlemény¹¹ szerkezetét, az áttekintett témák felsorolását, olykor kifejezéseit is. Ettől függetlenül a dokumentum szóhasználata, az érintett témák, a többször hangsúlyozott egyetértés a legfontosabb nemzetközi kérdésekben – főleg az európai együttműködést illetően – teljesen világossá tették, hogy Kádár hosszú távon is komolyan gondolta a nyugat-európai szocialista, szociáldemok-

⁹ MOL XIX-J-1-j S76-57.

¹⁰ *Népszabadság*, 1976. május 29.

¹¹ *Pravda*, 1975. április 27.

rata erőkkal való együttműködést olyannyira, hogy a közlemény már-már azt sugallta, egy „testvérpárttal” konzultáltak.¹² A magyar fél, nevezetesen Kádár számára a közös közlemény kétségkívül legfontosabb bekezdése az volt, amelyikben – az 1969-es moszkvai tanácskozás fő dokumentuma alapján – a francia szocialisták kijelentették: pártjuk „küldöttségére kedvező benyomást tettek a magyar népnek a szocializmus építésében pártja vezetésével elért eredményei. Kifejezte véleményét, hogy a Magyar Szocialista Munkáspárt politikája és nemzetközi tevékenysége jelentősen hozzájárul a világbéke és biztonság ügyéhez, a különböző társadalmi rendszerű országok közötti jó viszony, a népek közötti barátság és együttműködés szellemének erősítéséhez.”

Magyarán: Mitterrand-ék mintegy visszaigazolták az önmagát balközépen meghatározó, de nem kommunista európai politikai szervezetek közösségében a kádári bel- és külpolitika helyességét. Ennek jelentősége túlmutatott a látogatás egyszerű tényén, s azt sugallta, hogy a monolit, szovjet típusú rendszereken belül érvényesen működhet egy, még elfogadható sajátos „modell” (ennek túl harsány hirdetése persze nagyon is süppedékes talajra vitte volna a magyar vezetést). Ugyancsak a nem kommunista baloldallal való együttműködési hajlandóságra és a moszkvai tanácskozás vonalának pontos követésére utalt, hogy a tárgyalófelek „kifejezték azt a véleményüket, hogy a meglévő ideológiai-politikai nézetkülönbségek ellenére a kommunisták és szocialisták kontaktusai nemzeti és nemzetközi méretekben, közös fellépéseik a monopolizáció uralmával szemben, a demokráciáért, a nemzeti függetlenségért és a nemzetközi békéért vívott együttes harcuk jól szolgálják a világ munkásmozgalmának ügyét, erősítik annak összefogását és szolidaritását”.

Kádár János igen hosszú beszélgetést folytatott francia partnerével,¹³ s befejezésül kifejtette: fontosnak tartja, hogy a francia szocialisták reálisan értékelik a belső franciaországi helyzetet, és nem kergetnek illúziókat. Helyeselte, hogy a francia társadalom problémáinak a megoldásában a kommunista és a szocialista párt együtt dolgozik. „Amit önök csinálnak, nem politikai trükk, hanem történelmi küzdelem. Mi önök mellett vagyunk küzdelmükben.” Ez rendkívül fontos üzenet volt nemcsak a szocialistáknak, hanem a francia kommunistáknak is, jelezve, hogy az akkor már komoly nemzetközi tekintéllyel rendelkező Kádár

¹² Mindezt annak ellenére, hogy az FKP az év januárjában tartott XXII. kongresszusán keményen szólt a szocialista párttól, amely „reformista jellegénél fogva hajlamos arra, hogy engedjen a belső reakció vagy a nemzetközi szociáldemokrácia nyomásának”.

¹³ MOL M-KS 288. f. 11/413. ó. e.

a munkásmozgalom két szárnya közötti együttműködést egyáltalán nem konjunkturális elemként fogta fel.

A megbeszélés során Mitterrand úgy vélekedett, hogy 1945 után az elmaradott Magyarországon forradalmi helyzet alakult ki, amelyben erős politikai párt irányítására volt szükség. Az akkor szükséges forradalmat a párt végig is vitte. Hozzátette, hogy 1945-ben Magyarországon ő is forradalmár lett volna, vagyis ha 1945-ben Franciaországban a magyarországihoz hasonló helyzet van, a franciák valószínűleg ugyanazt az utat teszik meg, mint a magyarok. Attól függetlenül, hogy ezek a megállapítások nyilván tükrözik Mitterrand bocsánatos tájékoztatatlanságát a magyar történelemben, mégiscsak Kádár elfogadottságát erősítették a „reformista táborban”, hiszen nemcsak 1956 utáni politikai opcióit, de 1945 utáni tevékenységét is legitimálták, ráadásul a magyar pártvezető már 1945 előtt is „forradalmár” volt.

Magyar részről igen nagy jelentőséget tulajdonítottak a látogatásnak; a magyar diplomácia komolyan számolt azzal, hogy a francia szocialisták részesei lesznek a hamarosan hatalomra kerülő baloldali egységkormányoknak. Jogos volt az a várakozás, hogy az ellenzékben lévő szocialistákkal kialakított jó viszony, ha kormányzati pozícióba kerülnek, kedvezően hat majd a kétoldalú kapcsolatokra is. E várakozást jól mutatta, hogy a francia küldöttség elutazását követően a külügyminisztérium illetékes főosztálya – a Politikai Bizottság korábbi instrukcióinak megfelelően – külön utasítást küldött a párizsi nagykövetségnek. Ebben hangsúlyozta: „Különösen fontos számunkra a Szoc. Párttal való kapcsolatot a jövő szempontjából; távlati politikánkban nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a baloldali erők Franciaországban napirendre tűzték a hatalomátvétel kérdését, a politikai harcok eredményeként fennáll annak a *lehetősége*, hogy a Szocialista Párt is részesül a hatalomban (sic!) – az FKP és más baloldali szervezetek képviselői mellett. Erre a lehetőségre is fel kell készülnünk; ezt segítheti elő a Francia Szocialista Párttal fennálló kapcsolatunk.”¹⁴ Az utasításnak megfelelően aztán a párizsi magyar nagykövetség illetékes diplomatái igen jó viszonyt alakítottak ki a szocialista párt vezetőivel, illetve munkatársaival.

A hivatalos iratokon és a közvélemény elé került tájékoztatókon túlmenően a részletekbe is bepillantást enged Mitterrand, aki – tollforgató ember lévén – 1977. október 12-i dátummal hosszabb „naplóbejegyzésben” örökítette meg reflexióit.¹⁵ Néha ez a bejegyzés több helyen pon-

¹⁴ MOL XIX-J-1-j S76-57.

¹⁵ François MITTERRAND: *L'abeille et l'architecte (chroniques)*. Flammarion, Paris, 1978.

tatlan és a Kádárról terjesztett korabeli legendákat is tartalmazza,¹⁶ igen plasztikusan adja vissza azt a képet, amelyet a nyugat-európai politikai elit kialakított Kádár Jánosról, és amely kétségkívül hozzájárult ahhoz, hogy hosszú éveken keresztül egyenrangú tárgyalópartnernek fogadták el. A feljegyzés ugyanakkor nagyon pontosan regisztrálja azt a „kettős beszédet”, melyet az akkori, a Nyugattal rendszeresen érintkező felső vezetés néhány tagja használt: vagyis „Kelet felől” támadhatatlan volt, „Nyugat felé” pedig azt hangsúlyozta cinkos összekacsintással, ami sajátságosan nemzeti, s ezzel kimondva-kimondatlanul mégiscsak valamiféle magyar modellt létezésére utalt.¹⁷

François Mitterrand volt az első, nemzetközi tekintélyt élvező szociáldemokrata politikus, aki Budapestre látogatott, elismerően nyilatkozott, s ezzel hozzájárult az MSZMP és a szociáldemokrata pártok kapcsolatának a megalapozásához. Mindez – tekintettel a szociáldemokrata pártok nyugat-európai, sok esetben kormányzati pozícióira – elengedhetetlenül fontos volt a magyar érdekek szempontjából. Mitterrand több nyilatkozatot adott a sajtónak, s kivétel nélkül mindegyikben rendkívül hízelgően szólt a magyar partnerekről. Végső értékelése a következőképpen hangzott: „A magyarok sokrétű, művelt emberek. Jól tudják, mi az állam, és jól tudják, mi egy párt. Főként egy ellenzéki párt. Pontosan azt tették, amit kellett. Nagyon jól fogadtak bennünket úgy, mint barátokat, baráti figyelemmel, és nagyon udvariasan, amint azt a vendéggel illik. Úgy fogadtak bennünket, mint felelős politikusokat, akik nagy szerepet játszhatnak Európa történelmében.”¹⁸ Erre a szerepre még egy ideig várni kellett, mivel a francia baloldal az 1978-as parlamenti választásokon ismét vereséget szenvedett.

¹⁶ Uo. „Amikor Kádár megtudta, hogy Rajkot valóban kivégezték, elájult...”, „letartóztatása után rettentően megkínózták, ennek még ma is viseli a nyomát”... stb., stb. Attól függetlenül, hogy Kádár rehabilitációs tárgyalásán a Legfelsőbb Bíróság előtt is cáfolta a fizikai bántalmazásáról elterjedt híreket, a környezete által terjesztett „szüneteltörténete” igen makacsnak bizonyult, és jelentős mértékben hozzájárult hazai és nemzetközi elfogadottságához.

¹⁷ Uo. „Ma a birodalom orosz. És kommunista. Mi is kommunisták vagyunk, ami ad egy esélyt a számunkra. Mi nem vagyunk sem oroszok, sem szlávok, ami a türelem érényének gyakorlására kényszerít minket. Nem rendelkezünk – rendelkezünk-e valaha is – a független diplomácia eszközeivel. Orosz hadosztályok állomásoznak földünkön, jobban felszereltek és többen vannak, mint a mi hadseregünk. Így külső igazodásunk árát itthoni dolgainkban igyekszünk megkeresni. Ez a politikánk.” 1968. évi párizsi látogatásán például Fock Jenő az új gazdaságirányítási rendszer kapcsán a piaci elemeket emelte ki, melyek az új rendszert a piacgazdasághoz közelítették. (M. Szebeni Géza: Nyitott dossziék... *Külpolitikai Szemle*, 2006/3–4.)

¹⁸ BEREZS János: *Visszanézve*. Print Kiadó, Budapest, 2007. 174–176.

A második találkozó

Második találkozásukra 1978 novemberében került sor, amikor Kádár János hivatalos látogatásra Párizsba utazott. A zilált hadrendben csatába indult francia baloldal nagy csalódást okozó választási veresége után Mitterrand és pártja a francia kommunisták támadásainak középpontjába került. A súlyos vádak között az is szerepelt, hogy „a nagytőke minden erejét összeszedi, minden rendelkezésre álló eszközt mozgósít annak érdekében, hogy megkísérelje a kommunista párt pozícióit gyöngíteni, felszabadítandó a szükséges teret egy erős szociáldemokrácia elhelyezéséhez”.¹⁹ Vagyis ismét megfogalmazódtak a kommunista mozgalmon belül már hagyományos vádak: a szociáldemokraták, szocialisták szövetségre léptek a nagytőkével, s elárulják a baloldali együttműködést. Ezek igen súlyos állítások voltak, s a szocialista párt hazai meggyengítése mellett azt is célozták, hogy Mitterrand-nak némely kelet-európai kommunista párttal ígéretesen alakuló, komoly politikai tőkét jelentő viszonyát – illetve a szovjetekkel meglévő kapcsolatait – ellehetlenítsék. Az ismét ellenzékbe került baloldali pártoknak az újbóli megmértetésre 1981-ig, az elnökválasztásig kellett várniuk; ennek egyetlen lehetséges, igazán esélyes baloldali jelöltje Mitterrand volt – függetlenül az ellene hangoztatott kommunista vádaskodástól. 1978-ban azonban a jövőző francia elnök még egy szétesett baloldali egységből kisodródott, újabb vereséget szenvedett párt élén állt.

Kádár János számára sem volt feszültségektől mentes az 1978-as év. Az évtized végére vált világossá annak a – rendszer szempontjából döbbenetes perspektívákat jelző – lehetőségnek a realitása, hogy a gazdasági növekedés lassulása, az életszínvonal addig folyamatos emelkedésének elakadása, valamint az adósságállomány veszélyes mértékű növekedése miatt a „Kádár-rendszer” aligha kiheverhető sebeket kap. „A csődhelyzet elkerülését szolgáló megszorításokat nehezen vette tudomásul. Nem ok nélkül. Joggal feltételezte: ez a lakosság számára a kádárizáció végét jelentheti. A folyamatos életszínvonal-emelkedés a rendszer legfontosabb legitimációs és stabilizációs tényezője volt. Ám ha a konjunktúra érzékelhetően megtorpan, ha nő a leszakadók száma, a rendszer tartópillérei meginoghatnak.”²⁰

¹⁹ *L'Humanité*, 1978. október 5.

²⁰ HUSZÁR Tibor: *Kádár János politikai életrajza*. Szabad Tér Kiadó–Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 2001. 2. k. 280.

A magyar diplomácia történetében addig nem látott aktivitás tapasztalható. Kádár nyugati utazásai, a nyugati vezetők budapesti látogatásai²¹ arra mutattak, hogy Kádár a rendszer és saját pozíciója legitimitását a külföldi elismertséggel is szilárdítani akarta és tudta, másrészt pedig hogy a Nyugat, az ismét lendületbe jött hidegháború miatt, Kádáron keresztül tudta tartani a kapcsolatot a Kelettel, mert a többi ország ilyen vonatkozásban nem jöhetett számításba.²² Így kialakult az a paradox helyzet, hogy Kádár azokban az években jutott nemzetközi tekintélynek a csúcsára, amelyek során a rendszer tartópillérei meg-megroppantak, valóságosuké téve a gazdasági csőd perspektíváit.

Kádár János franciaországi látogatását a francia köztársasági elnök meghívólevelével a francia fél kezdeményezte.²³ A látogatás valóban történelmi esemény volt, hiszen hatalmon lévő, első számú magyar vezetőt megelőzően még soha nem tárgyalt hivatalos minőségében Párizsban. A találkozó időpontjára tett francia javaslatot – 1978. november 15–17. – a külügyminiszter a Politikai Bizottság elé terjesztette, s indítványozta az időpont elfogadását,²⁴ ami meg is történt.

A külügyminisztérium 1978. szeptember 20-án készített *Koncepciót*,²⁵ amely a látogatás előkészítésének egyik mozzanata lett. Figyelmet érdemel a dolog, mert még szó nem volt arról, hogy Párizsban Kádár–Mitterrand-találkozóra kerül sor. A *Koncepció* csak a FKP főtitkárával való találkozót valószínűsítette azzal a megszorítással, hogy a kérdésben „az MSZMP KB dönt”. A Politikai Bizottság csak később, 1978. október 3-i határozatában²⁶ hagyta jóvá, hogy Kádár János találkozzon a Francia Kommunista Párt vezetőivel, és tudomásul vette, hogy a Francia Szocialista Párt jelezte: François Mitterrand a látogatás során találkozni kíván Kádár Jánossal. Erre akkor lehet pozitív választ adni, ha megegyeztek Kádár János és Georges Marchais találkozásáról.

Miközben az állami látogatás előkészítése rendben haladt a maga útján, a tervezett Kádár–Mitterrand-találkozó elé váratlan akadály gördült: a Francia Kommunista Párt és a Szocialista Párt viszonya rendkívüli

módon megromlott. Az MSZMP KB Külügyi Osztályának a kialakult helyzettel összefüggő javaslatát a Politikai Bizottság 1978. október 31-i ülése tárgyalta meg. Szem előtt tartva azt az elvi állásfoglalást, hogy a szocialista, szociáldemokrata pártokkal tervezett találkozót meg kell előznie a kommunista párttal történő egyeztetésnek, az MSZMP jelezte az FKP-nak, hogy Mitterrand kifejezte „találkozási készségét” Kádár Jánossal. „A magunk részéről ez elől nem kívánunk elzárkózni” – jelezte a magyar fél. Ekkor érte az MSZMP-t a kínos meglepetés: Maxim Gremetz, az FKP nemzetközi ügyekért felelős vezetője, a PB tagja a párizsi magyar nagykövetségen keresztül kifogásolta a Kádár–Mitterrand-találkozót, mondván, hogy számukra problematikus a dolog, mert nem lehet figyelmen kívül hagyni az adott helyzetben a francia belpolitikai tényezőket. „A találkozó Mitterrand-nal elsősorban az FKP ellen folytatott kampányt szolgálná, nem segítené harcát. A burzsoá sajtó úgy értékelné, hogy az MSZMP helyteleníti az FKP-nak a Szocialista Párttal kapcsolatos jelenlegi álláspontját, a jobbrafordulásra vonatkozó megállapításait, ennek leleplezését célzó politikáját” – hangzott az FKP állásfoglalása.

A francia kommunisták kifogására az a válaszjavaslat született, hogy az ilyen jellegű látogatások alkalmával Kádár János a kialakult gyakorlat szerint találkozik az MSZMP-vel kapcsolatban álló baloldali pártok képviselőivel, jelen esetben az FKP és az FSZP vezetőivel. Ugyanakkor emlékeztetett arra, hogy a Francia Szocialista Párttal 1976-ban az FKP egyetértésével és támogatásával vette fel a magyar párt a hivatalos kapcsolatokat. Ezen túlmenően annak rendje és módja szerint az FKP-val történt előzetes egyeztetést követően került sor 1976 májusában François Mitterrand magyarországi látogatására, és az MSZMP azóta is kapcsolatban áll a francia szocialistákkal. Sőt, 1978 májusában, az MSZMP és az FKP képviselőinek találkozásán, francia részről kijelentették, hogy változatlanul célszerűnek tartják az MSZMP kapcsolatait a francia szocialistákkal. Mindezek figyelembevételével magyar részről nem látják indokoltnak, hogy elzárkózzanak Mitterrand-nak a találkozóra vonatkozó kezdeményezése elől. „Ezzel a találkozóval most semmilyen konkrét célunk nincs, elvi okok miatt mégis szükségesnek tartjuk (...)” A Politikai Bizottság végül úgy határozott, hogy megerősíti korábbi döntését, s egyetért azzal, hogy Kádár János hivatalos párizsi látogatásán találkozzon Mitterrand-nal. Így e találkozó útjából elhárult az akadály, jelezve, hogy Kádár a nyugat-európai szociáldemokráciával épített kapcsolatait egyáltalán nem szándékozik konjunkturális szempontokhoz kötni, s nem kívánja őket feláldozni más kommunista pártok pillanatnyi érdekeinek az oltárán – természetesen a lehetőségek határain belül.

²¹ Kádár János 1977-ben Bonnba és Rómába, 1978-ban Párizsba utazott, a francia miniszterelnök 1977-ben, a nyugatnémet kancellár, Helmut Schmidt 1979-ben látogatott Budapestre.

²² HUSZÁR Tibor: i. m.

²³ Külügyminisztérium Központi Irattára, 003/D. Kádár János, az MSZMP első titkára, az Elnöki Tanács tagja hivatalos franciaországi látogatása (1978. november 15–17.) I. k. 3.

²⁴ Uo. 6.

²⁵ Uo. 25.

²⁶ Uo. 45.

A Mitterrand-nal való találkozásra végül 1978. november 16-án került sor a magyar nagykövetségen.²⁷ Kádár utalt arra, hogy a találkozó azért valósulhatott meg, mert a magyar–francia kapcsolatokat nem tekinti egyszerű pártügynek, s a Szocialista Párt vezetőjével természetes a találkozó. Az MSZMP-nek sok európai szocialista párttal van kapcsolata, és nem is rosszak – mondta. „A kettejük – a Francia Kommunista Párt és a Szocialista Párt – ügyébe nem tudunk és nem is akarunk beleszólni. Ami korábban történt, annak örültünk, ami most történik, annak nem. Ez azonban nem zárja ki, hogy pártjaink továbbra is kapcsolatban álljanak egymással” – szögezte le.

Mitterrand megköszönte a találkozás lehetőségét, fontosnak minősítette a magyar–francia kapcsolatok erősítését. (Más forrásból a magyar vezetés arról értesült, hogy Mitterrand igen nagyra értékelte a ténytet: Kádár volt az első, hatalmon lévő kommunista pártvezető, aki Párizsba érkezve kész volt találkozni vele.) Visszaemlékezett budapesti látogatására, amelyről mély benyomásokkal érkezett haza. Kijelentette: Franciaországban megdöbbenően keveset tudnak Magyarországról. Sajnos, részükről többnyire szép szavakban, bókokban merül ki a két ország jó és sokoldalú kapcsolata, amely pedig távolabbra tekintve fontos lenne Franciaországnak. Franciaországot a második világháború utáni események túlságosan is a Nyugathoz kötötték. Mitterrand úgy vélte, hogy „hazája nem zárkozhat be viszont szűk területekre, ahová az Egyesült Államok nyomása szorítja”. Ezt a helyzetet nem ellensúlyozzák a francia–nyugatnémet kapcsolatok. Európa nem érhet véget Ausztriánál. Ha a Szocialista Párt kormányon lenne, Franciaország érdekében Magyarország irányában külön politikát dolgozna ki és folytatna – fejtette. Franciaország atomhatalom, de ez nem old meg mindent, nem válasz mindenre. A második világháború előtt azt gondolták, hogy a Maginot-vonal mindent megold, s nem gondolkodtak tovább – ez súlyos tragédiához vezetett. Most az a veszély, hogy a saját atomtűző megteremtésével valami hasonló történik. Minden, katonai szövetséghez tartozó országnak arra kell törekednie, hogy legalább saját szövetségi rendszerén belül igyekezzen a fegyverkezés tempóját fékezni – hangsúlyozta a francia pártvezető.

A néhány hónappal előbb elvesztett parlamenti választásokra utalva Mitterrand azt a meggyőződését fejezte ki, hogy Franciaországban a többség belpolitikai változást szeretne. Ez most elmaradt, mert a baloldal, sajnos, nem kapta meg a népi támogatást. Akárhogy számolták, a

²⁷ Uo. 192.

Francia Kommunista Párttal együtt 53%-ot kaphattak volna, de az FKP úgy viselkedett, mint az a versenyló, amelyik már sok versenyt megnyert, a cél előtt mégis megtorpan, nem merete venni az utolsó akadályt. A Szocialista Párt ennek ellenére, bármit mondanak róla, hű maradt a baloldal, a haladó erők összefogásának a gondolatához. Amíg ő, Mitterrand lesz a párt élén, az soha nem lép szövetségre konzervatív erőkkel – jelentette ki. Meggyőződése, hogy néhány éven belül a Szocialista Párt lesz a legerősebb politikai formáció Franciaországban. Pártja – szerinte – a szociáldemokrata és a kommunista pártok között helyezkedik el. A francia szocialisták megértik a szocialista országok helyzetét, korszerűen gondolkodnak, és Magyarország nagyon érdekli őket – fejezte be fejtegetését Mitterrand. A találkozó után nyilatkozott a sajtónak.²⁸ Elmondta: ez volt az első alkalom, hogy „hatalmon lévő kommunista párt hivatalos franciaországi látogatáson lévő vezetője” találkozni akart vele.²⁹ Kádár személyiségéről szólva kiemelte „bölcességét”.

Kádár János e második, állami látogatás mentén szervezett találkozója Mitterrand-nal ismét arra mutatott, hogy stratégiai fontosságúnak tartotta a szocialista, szociáldemokrata pártokkal ápolt kapcsolatokat.³⁰ Meggyőződése volt, hogy igazi baloldali, „a nép érdekét” szolgáló sikeres stratégia nem alakítható ki a szocialistákat opponáló politika alapján. Erre egyébként azon a konzultáción is utalt, amelyet az FKP főtitkárával ugyancsak párizsi látogatása keretében folytatott – tekintettel arra, hogy az FKP akkortájt fordult szembe a legintenzívebben a Szocialista Párttal (és egyben bírálta a Szovjetunió belső viszonyait).

A látogatásról készített jelentés politikai bizottsági vitáján³¹ Kádár a két francia pártvezetővel folytatott megbeszéléseit ismertette és jónak értékelte. Megállapította, hogy az események igazolták az eredeti álláspont helyességét, vagyis azt, hogy ha lehetséges, mind a két pártvezetővel jöjjön létre találkozó. A francia kommunista pártvezetés figyelmét felhívta arra, hogy a francia szocialisták irányában folytatott politikájuk veszélyes, mert a kommunista párt elszigetelődik, és „a kongresszuson meghirdetett perspektíva a porba hull. Meg hogy rendezzék a kap-

²⁸ *Le Monde*, 1978. november 18.

²⁹ Ez persze nem volt igaz, a találkozót ő kérte.

³⁰ MOL M-KS 288. f. 5/707. ó. e. – Kádár ausztriai látogatása során ki is fejtette Kreisky kancellárnak, hogy sok helyütt „szociáldemokrata kormányok vannak kormányon, államérdeket képviselnek, ezért elkerülhetetlen az is, hogy együttműködjünk”. A szociáldemokráciához való árnyaltabb viszonyáról árulkodott az is, hogy a „szorosán együttműködő” pártok „mai szociáldemokráciával” foglalkozó 1976. novemberi, budapesti konferenciája után is az MSZMP maradt a „témafelelős”.

³¹ MOL M-KS 288. f. 5/760. ó. e.

csolataikat a Szovjetunióval.” Marchais azt mondta, hogy ez nehéz lesz. Kádár válasza: akkor is.

A Mitterrand-nal folytatott megbeszélés kapcsán Kádár elmondta: a magyar–francia kapcsolatokat, a közös európai ügyeket áttekintve sajnálatosnak tartotta, hogy a baloldali program, a francia szocialisták és kommunisták egységének ügye kudarcba fulladt. Mitterrand erre azzal válaszolt, hogy vannak marxista–leninisták, és vannak szociáldemokraták; ők a kettő között helyezkednek el. Nem akarnak a klasszikus értelemben vett szociáldemokraták lenni. Teljes felelősséggel kijelenti: az ő stratégiai céljuk a baloldal összefogása. Az a tény, hogy Kádár részletesen felidézése a PB tagjai előtt a Mitterrand által mondottakat, arra utalt, hogy e találkozó csak megerősítette abbéli meggyőződésében, hogy a baloldali szociáldemokráciával folytatott együttműködést célzó stratégia helyes, és továbbra is követendő.

Kádár külön kitért a látogatás külpolitikai vonatkozásaira. Igen mértéktartóan állapította meg – mintegy csillapítva a magyar adminisztráció ünnepi hangulatát –, hogy a francia elnöktől érkezett meghívás „része az általános NATO-külpolitikának”, miszerint a Nyugat is a saját céljaira igyekszik felhasználni a békés egymás mellett élés kontaktusait. Ennek a politikának van „olyan célzata is, hogy a nyugati hatalmak külön-külön politizálnak az egyes szocialista országokkal, önálló politikára próbálják azokat serkenteni, elhúzni őket a Szovjetuniótól, amennyire csak lehet. Úgy tűnik, vannak célországok, mindenekelőtt Románia a külpolitikája miatt, aztán Magyarország a belső viszonyai miatt, és talán Lengyelország mindenféle oknál fogva. Erről van szó!” Ettől függetlenül úgy vélte, hogy helyes volt elfogadni ezt a meghívást, mivel „nekünk is megvan a saját elgondolásunk: a békés egymás mellett élés kontaktusait hogyan akarjuk a saját javunkra fordítani”.³²

A harmadik találkozó

Kádár és Mitterrand 1982 nyarán találkozott harmadszor. Akkorra mindkét oldalon „összeért” a párt diplomácia és az állami diplomácia, s komoly mértékben módosultak a szerepek. A hatalom felé menetelésnek, a „sivatagi átkelésnek” az évtizedei után a francia politikus – marhánsan baloldali programmal – célba ért, s mint az V. Köztársaság ne-

³² Uo.

gyedik elnöke egy nukleáris nagyhatalom óriási tekintélyű vezetőjeként ült tárgyalóasztalhoz. Ami Kádárt illeti, ő az előző év nyarán, a Krímben abszolválta egy drámai megbeszélést Brezsnyevvel. A magyar vezető több olajat kért, s jelezte a szovjeteknek, hogy az odairányuló magyar gépipari export dollártartama nő, ezt nem tudja másképp fedezni, csak a nyugati hitelekkel, s ezeknek kedvező hiteleknek kell lenniük, ami a Szovjetunióknak is elsődrendű érdeke.³³ Brezsnyev közölte: nem tud több olajat adni, sőt, kisebb mennyiség szállításával célszerű számolnia a magyar félnek. Kádár orra alá dörgölte: a szocialista országok sok tízmilliárd rubelt kerestek azon, hogy nem világpiaci áron kapták a szovjetektől az energia-hordozókat. Ez a krími találkozó – az előző időszak hasonló problémáit mintegy kumulálva – olyan lavinát indított el, amely alapjaiban rengette meg nemcsak a Kádár által felépített rendszert, hanem a szovjet–magyar kapcsolatokat is egy addig ismeretlen irányba sodorta – a főszereplők szándékától függetlenül. Ez azonban egyáltalán nem változtatott azon a korábban említett paradox helyzeten, hogy Kádár akkor érkezett nemzetközi tekintélyének, elfogadottságának a csúcására, amikor kurzusa tulajdonképpen minden lehetőségét, belső tartalékát felélte.³⁴

A krími találkozón Brezsnyev bő teret szentelt a nemzetközi kérdéseknek, s ennek folyamán mintegy zöld jelzést adott a magyar–francia kapcsolatoknak is. Kijelentette: „A Szovjetunió feltételezi, hogy sikerül továbbfejleszteni a hagyományos együttműködést Franciaországgal. Bár Mitterrand hajlik a NATO felé, Franciaország feltehetően nem fog visszatérni a szövetség katonai szervezetébe.” Hozzáfűzte, hogy „Franciaország balratolódása jelentős esemény”, bár ez a szocialisták és nem a kommunisták befolyásának az eredménye. Egyebek mellett kifejtette, hogy a Szovjetunió továbbra is a válsághelyeztek felszámolására törekszik a Közel-Keleten, a Közép-Keleten és a Perzsa-öböl térségében, valamint Délkelet-Ázsiában.³⁵

Mitterrand köztársasági elnök 1982. július 7–9-én utazott Budapestre – egyes számú francia vezetőként elsőként a kétoldalú kapcsolatok történetében. Mi több, megválasztása után első alkalommal látogatott „szocialista országba”. Ezt Losonczy Pál, az Elnöki Tanács elnöke és Kádár János kezdeményezte közös meghívólevélben, amelyet 1981. szeptember

³³ Az 1982-es Mitterrand-látogatás pénzügyi fejezete is erről a hitelkényszerről árulkodott.

³⁴ MOL M-KS 288. f. 5/832. ó. e. (Kádár ezen a találkozón közölte Brezsnyevvel, hogy a magyar nemzeti jóvedelemnek csupán harminc százaléka fordítható belső felhasználásra, a maradék adósság- és kamattörlesztésre megy el.)

³⁵ Uo.

20-i dátummal kelteztek. A levélben egyebek között hangsúlyozták: „A Magyar Népköztársaság és a Francia Köztársaság kapcsolatai a kölcsönös érdekeknek megfelelően örvedetesen fejlődnek, s egyúttal hozzájárulnak a nemzetközi légkör jobbításához, a különböző társadalmi berendezkedésű államok közötti széles körű együttműködés elmélyítéséhez. Ennek jelentősége ma nagyobb, mint korábban bármikor volt.”³⁶ Mitterrand válaszelevelét 1981. november 13-i dátummal Losonczi Pálnak és Kádár Jánosnak címezte. „A magyar nép Franciaország iránt érzett barátságát magában foglaló üzenetük annál is inkább mélyen érintett, mivel aláhúzza az országainkat egybefűző szálak szilárdságát. A francia–magyar kapcsolatok története – mióta az önök vállán nyugszik a vezetés felelőssége – úgy vélem, a történelem során örökölt európai közösség létezéséről tanúskodik, mely közösség a múlt megpróbáltatásai ellenére is él és fejlődik egymás politikai és társadalmi haladása tiszteletben tartása mellett.

A magam részéről különös figyelemmel követem a Francia Köztársaság és a Magyar Népköztársaság közötti viszony harmonikus fejlődését. Ezek a kölcsönös megbecsüléstől áthatott kapcsolatok hasznosak államaink számára, és ígéretesek a földrészünk népei közötti megértés erősítése szempontjából (...) Személyesen is örülök, hogy (...) alkalom nyílik önökkel magyarországi találkozásra, valamint a Francia Köztársaság Elnökének első budapesti hivatalos látogatására.”³⁷

A levél rendkívül szívélyes hangját nemcsak az magyarázza, hogy Kádár János ezt megelőzően két ízben is fogadta az ellenzékben és vert helyzetben lévő Mitterrand-t, hanem az is, hogy az 1981-es elnökválasztási kampány során a „szoroson egyezettető VSZ-tagországok” közül egyedül Magyarország vezetése számolt komolyan Mitterrand győzelmével. Az elnökválasztás kapcsán a szovjet magatartás világos volt, miután a kampány során Vinogradov, az akkori párizsi szovjet nagykövet együtt fényképezkedett az Elysée-palota peronján az elnöki mandátuma végéhez érkezett Valéry Giscard d’Estaing-nel, s ezt az üzenetet megértve a „baráti nagykövetségek” is Mitterrand vereségét jóslták.³⁸

³⁶ François Mitterrand, a Francia Köztársaság elnökének látogatása, 1982. július 7–9. Dokumentumkötet. Száma: 033/D. 1. Külügyminisztérium Központi Irattára. (A kettős aláírással oldották meg azt a pártállami struktúrából fakadó kényes helyzetet, miszerint az állami protokoll felől nézve Losonczi Pál volt az állam első embere, de érdemben tárgyalni csak Kádárral lehetett.)

³⁷ Uo.

³⁸ E sorok írója akkoriban a párizsi magyar nagykövetségen szolgált ifjú II. titkárként, s jól emlékszik, hogy olyan szívélyes volt a viszony a francia belpolitikát referáló magyar diplomaták és a szocialista párti vezető politikuskok, parlamenti képviselők között, hogy legtöbbször tegeződött egymással. E viszony utóbbiak

A Budapestre érkezését megelőzően adott interjújában a francia elnök, ha lehet, még szívélyesebb hangot ütött meg, s olyan kijelentéseket tett, amelyek a nyugati szövetségi rendszer egyik meghatározó politikusa részéről merőben szokatlanok voltak a nyugat–keleti kapcsolatok akkori fagyos légkörében. Mitterrand Kádár egyéniségét és erőfeszítéseinek értelmét méltatta, s úgy vélte, megérti őt, ahogy országa, népe realitásaival számot vet. Hozzáfűzte: ami Magyarországon kibontakozik, az egyik legeredetibb és legérdekesebb gyakorlati tapasztalat Európában. „Nyilvánvalóan különbözőek vagyunk, Európa két nagyon különböző részéhez tartozunk. Ebből nem az következik, hogy a különbségeket kell kultiválni. Azt kell keresni, amiben az egyik kiegészíti a másikat. Én a magyar népben semmivel nem helyettesíthető hagyományt és jelent látok. Ez évszázadok óta így van, a magyar nép, amely sokat szenvedett a múltban, ma azt bizonyítja, hogy a jelen realitásaink igen számottevő tényezője.”³⁹ Érkezése utáni nyilatkozatában budapesti látogatását a nemzetközi politika megkerülhetetlen tényezőjének nevezte a francia diplomácia koordináta-rendszerében, kijelentve, hogy államfőként mindenképpen el kellett kezdenie a szocialista országok meglátogatását, s budapesti utazása bizonyosan a legrövidebb út a kelet–nyugati párbeszéd újraindítása felé, tekintettel Magyarország különleges adottságaira ebben a vonatkozásban.⁴⁰

Kádár és Mitterrand első négyszemközti tárgyalására 1982. július 8-án került sor. Ekkor a francia elnök olyan mértékben osztotta meg gondolatait Kádárral, amely arra mutatott, hogy partnerét, ha barátnak nem is, de mindenképpen a nemzetközi kapcsolatok korrekt, megbízható szereplőjének tekintette a nyolcvanas évek elejének zivatáros időszakában. Hitelességének elismerésével megadta számára a nemzetközi pénzügyi világban elengedhetetlen támogatást, amely – legalábbis részben – hozzájárult a csőd elkerüléséhez. A megbeszélésről készült szerkesztett jegyzőkönyv tanúsága szerint Kádár nagyon rövid bevezetőjében áttekintette a kétoldalú kapcsolatok történetét, s szűkre szabott, az általánosságok keretében mozgó tájékoztatást adott az ország helyzetéről – főként a „szocialista építőmunka eredményeire” helyezve a hangsúlyt. Kádár

körmányra kerülése után is megmaradt. Jellemző, hogy a nagykövetség által előre jelzett elnökválasztási és a parlamenti választási baloldali győzelmet néhány héttel követően, még 1981 nyarának elején az új vezetés alá került Quai d’Orsay elsőként – a szovjetek és a „barátiak” előtt – hívta Párizsba konzultációra a magyar külügyminisztériumnak a nyugat-európai kapcsolatokért felelős miniszterhelyettesét.

³⁹ *Népszabadság*, 1982. július 3.

⁴⁰ *Le Monde*, 1982. július 8.

szavaira reagálva Mitterrand elismerte, hogy korábban Franciaország valóban elhanyagolta egy sor kapcsolatát. Ez volt a helyzet Ausztriával, Magyarországgal és Japánnal is. Elhatározta, hogy aktualizálni kell a kapcsolatokat, „új szolidaritásokat” kell létrehozni, ideértve Magyarországot is. Franciaországot Magyarország vonatkozásában nem az ellenségesség, hanem a közömbösség vezette korábban. Most Franciaország a megértés folyamatát kívánja elindítani, és ehhez a hivatalos körök kezdeményezésére van szükség. „Ezt a folyamatot először is kulturális téren kell megindítani, melyet jól alátámaszthat a két ország közötti gazdasági kapcsolatok szorosabbra fűzése is.” A nemzetközi pénzügyi kapcsolatok területén Franciaország azért szállt síkra, hogy Magyarország jó fogadtatásban részesüljön a Nemzetközi Valutaalagnál, és arra törekszik, hogy hozzájáruljon Magyarország gazdasági fejlődéséhez. Hitelkeretet nyitott Magyarország számára, melyet esetenként hajlandó 25%-os vagy 50%-os mértékben növelni. A két ország kapcsolataiban egyelőre nincsenek meg azok a gazdasági alapok, amelyek lehetővé tennék, hogy francia részről mindent megtegyenek, amit szeretnének. Ugyanakkor Mitterrand úgy vélte, hogy a feltételek alkalmasak arra, hogy ilyen vonatkozásban is előre lehessen lépni. A hitelek ügyében a francia bankok utasítást kaptak, hogy maximális könnyítésekkel segítsék Magyarországot. A nehézségeket Lengyelország okozza – mondta az elnök –, mivel a Varsónak nyújtott nyugat-európai segítség negyedrészt Franciaország folyósítja. Franciaország ezzel kimerítette lehetőségeit. Románia is segítséget kért. Románia gazdasági vonatkozásban egy újabb „lengyel helyzetet” jelent. Magyarországon komolyabbnak tűnik a gazdasági vezetés. Lengyelországnak és Romániának sok gazdasági segítséget adtak, de mindennek nem látszik a vége, míg Magyarország vonatkozásában lehet látni a távlatokat. Szándékukban áll felülvizsgálni a jelenlegi helyzetet és azokat segíteni, akik saját magukon segítenek.

A másik nehézséget – folytatta a francia elnök – a nyugati kapcsolatok jelentik, gazdasági és politikai téren egyaránt. A nyugati hatalmak ideológiai okokból nem fogadják el a Franciaországban bekövetkezett politikai változásokat. Az Egyesült Államokban ennek belpolitikai indokai is vannak. Reagan elnök ez év novemberében (törvényhozási) választások elé néz, és ki szeretné mutatni, hogy minden baloldali politika kudarcra van ítélve. Az Egyesült Államok nyugtalan a francia helyzet alakulása miatt. Nem számított a Francia Szocialista Párt választási győzelmére. Az amerikaiak, oroszok, németek, kínaiak, angolok azért imádkoztak, hogy ne ő, Mitterrand, legyen az elnök. Az ő számára azonban a francia nép többségének az állásfoglalása a döntő. Ideológiai téren

szemben állnak a nagytőkével, a multinacionális társaságokkal. Az amerikaiak leállítják a „harmadik világnak” nyújtott állami támogatásokat, és magáncégek kezdeményezéseit szorgalmazzák. Nyilvánvaló, hogy ezek nem fognak iskolákat vagy kórházakat építeni, mert az nem hoz pénzt. Nicaraguának egy ízben fegyvert szállítottak francia részről, de ezt nem kívánják megismételni, mert ahol háború van, oda nem szállítanak. A latin-amerikai térség népei meg akarnak szabadulni az oligarchák uralmától és az USA gyámkodásától. Reagan szerint Franciaország szubvencionálja a nemzetközi kommunizmust. Jelenleg állandóan támadják a frankot. Elfogadhatatlan, hogy az amerikaiak gazdaságpolitikai uralomra törnek, ami egyébként korlátozza a saját lehetőségeiket is. A francia szocialista kísérlet más, mint a magyarországi. Nincs egypártrendszer, és a középosztályok megnyerésére törekszenek.

Átérve a francia–szovjet viszonyra, Mitterrand kifejtette, hogy a kapcsolatok hűvösek, de nem rosszak. A korábbi francia kormányok „engedelmesek és gyengék” voltak. „Nos, én nem vagyok engedelmes” – fűzte hozzá. A Szovjetunió nagyon sok fegyvert tart Európában, hagyományos fegyvereket és SS–20-as közép-hatósugarú rakétákat is. Lehet, hogy az Egyesült Államokhoz képest a Szovjetunió nincs erőfölényben, de Franciaországhoz képest egészen biztosan. Meggyőződése, hogy Brezsnyev elnöknek békés szándékai vannak, és hogy a Szovjetunió nem expanzív hatalom. Azt is tudja, hogy a lengyel helyzet zavarja a szovjeteket; megkönnyebbültek, amikor Jaruzelski intézkedései következtében nem kényszerültek arra, hogy maguk avatkozzanak be Lengyelországban. Az is nyilvánvaló azonban, hogy a szovjetek nem adhatják fel katonai hadállásaikat – francia részről ennek az ellenkezőjére sem gondolnak. Franciaország a legóvatosabban nyilatkozott a lengyel helyzetről, és ő maga, Mitterrand, igyekezett maximálisan fékezni az ezzel kapcsolatos reagálásokat. A Szovjetunióval készek komolyan tárgyalni. A jelenlegi helyzetben szükség van Franciaország véleményére. A két szuperhatalom közötti erőegyensúly kérdése nem Franciaország dolga, de az európai egyensúly rájuk is tartozik. Amíg ezt Moszkva nem érti meg, addig „szándékomban áll szigorú magatartást tanúsítani a Szovjetunióval szemben” – jelentette ki Mitterrand. A szovjetek nehéz tárgyalópartnerek, csak akkor tárgyalnak érdemben, ha veszélyeztetve látják az egyensúlyi állapotot. Franciaország történelme azt bizonyítja, hogy szüksége van keleti szövetségesre. Ezért fontos a franciáknak, hogy jó kapcsolatokat tartsanak fenn a Szovjetunióval. Szovjet részről igyekeznek helyreállítani a korábbi jó viszonyt, ő maga több üzenetet is kapott Brezsnyevtől. „Amennyiben Brezsnyev elnök úr Párizsba kíván látogatni,

szívesen látott vendég lesz” – fejezte be a francia elnök, mintegy Budapestről üzenve szovjet partnerének.

A második négyesemközi tárgyalást egy nappal később tartották.⁴¹ Kádár kezdeményezésére igen alaposan áttekintették a nemzetközi helyzetet (különösen az Európán kívüli régiók, elsősorban a Közel-Kelet problémáit és az újabb libanoni válságot, ahol a két szuperhatalom szembenállása pőrén mutatkozott). Ennek során elsősorban a francia álláspontok kerültek a középpontba; a szovjet külügyminiszter külön üzenetben kérte Kádárt ezeknek a témának a felvetésére, minthogy a közvetlen párbeszédet a szovjet–francia kapcsolatok akkori állapota nem tette lehetővé. Mitterrand a Kádárral folytatott beszélgetés során egy olyan külpolitikai víziót és gyakorlatot ismertetett, amely arra utalt, hogy a francia külpolitikának tulajdonképpen a világ minden részén – de elsősorban a válságócok kezelésében – van tennivalója. E szinte globális célkitűzések valóra váltásához Franciaországnak persze nem voltak meg az eszközei, de egy sor kérdésben opponálva az Egyesült Államok törekvéseit (Közép-Amerika, arab világ, Afrika stb.) objektíve a szovjet külpolitika törekvéseinek támogatójává vált annak ellenére, hogy Lengyelország vagy Afganisztán kérdésében nem fogadta el Moszkva politikáját.

Kádár és Mitterrand harmadszor a két küldöttség plenáris tárgyalásán ült tárgyalóasztalhoz.⁴² A két vezető néhány szavas bevezetője után a miniszterek beszámoltak partnertárgyalásaik eredményéről. E partnertárgyalások legfontosabbika kétségkívül a francia külkereskedelmi miniszter és a gazdasági-pénzügyi kérdéseket felügyelő magyar miniszterelnök-helyettes között zajlott le, amelyben tulajdonképpen a korabeli magyar–francia kapcsolatok legfontosabb vonatkozásait érintették. A pénzügyi kérdéseket illetően a francia miniszter kijelentette: egy hónapja „felmerültek bizonytalanságok, amelyek a nemzetközi téren pénzügyileg jelentkeztek. Volt alkalmam találkozni a pénzügyminiszterrel, a Nemzeti Bank elnökével, és megoldottunk néhány kérdést a nemzetközi és a kétoldalú kapcsolatok területén is. Kb. 10 nemzetközi, amerikai, nyugat-európai bank konzorciumát megoldottuk, köztük van két francia bank is. Franciaország és Magyarország pénzügyi intézményeinek kooperációjának kérdését az elkövetkezendő napokban fogjuk megtárgyalni.” Arra reagálva, hogy egy nappal előbb Magyarország hivatalosan is tagja lett a Világbanknak és a Nemzetközi Valutaalapnak, kijelentette: „Megtettük a szükséges intézkedéseket, hogy a kétoldalú

⁴¹ KÜM Központi Irattára 0033/D. 121.

⁴² Uo. 126.

kereskedelmi kapcsolatok szorosabbá, gyakoribbá és eredményesebbé váljanak. Kapcsolatainkat a kompatibilitás elvei alapján szeretnénk fejleszteni.” Magyar részről kiemelték: „Nagy meglepéssel állapítottuk meg, hogy a francia bank nagyban hozzájárult aktivitásával sikerünkhöz (mármost a magyar tagság eléréshez a Világbankban és a Nemzetközi Valutaalapban). Felhívjuk francia kollégánk figyelmét, hogy nagyon fontosnak tartjuk, hogy a francia bankok visszajöjjenek a magyar piacra, legalább az elmúlt idők nivójára. A múlt év első felében csökkent ez a níveló. A színvonal emelése a növekvő gazdasági kapcsolatok pénzügyi alátámasztását is jelenti.”⁴³

Az MSZMP Politikai Bizottsága 1982. július 20-i ülésén foglalkozott a látogatással, és jóváhagyólag tudomásul vette „a Francia Köztársaság elnökének hivatalos magyarországi látogatásáról készült jelentést, Kádár János szóbeli kiegészítésével együtt. Megállapította, hogy a látogatás és a tárgyalások jól szolgálták a két ország közötti politikai, gazdasági kapcsolatok erősítésének szándékát, a látogatás hasznos volt, elérte célját. (...) Helyesli, hogy a magyar–francia tárgyalásokról a KB külügyi osztálya tájékoztassa a szorosan együttműködő szocialista országok központi bizottságait.”⁴⁴

A jelentés összegzése szerint a látogatásnak az adott „különös jelentőséget, hogy francia államfő első, szocialista országban tett hivatalos látogatására Magyarországon a nemzetközi helyzet, a kelet–nyugati kapcsolatok feszültségektől terhes időszakában került sor. A látogatás közvetlen, őszinte légkörben zajlott, és jól szolgált a két ország közötti politikai és gazdasági kapcsolatok erősítésének szándékát. Kedvező feltételeket teremtett ahhoz, hogy e területeken jelentős előrelépés valósuljon meg. Francia részről többször hangsúlyozták, hogy az előbbre lépéshez szükséges politikai akarat jelenleg adott. Az eszmecserek jó légköre és hasznos volta ellenére változatlanul fennáll az, hogy a magyar–

⁴³ Bár a plenáris tárgyaláson nem került szóba, a partnertárgyaláson néhány külkereskedelmi téma áttekintése után a francia külkereskedelmi miniszter utalt rá, hogy a pénzügyminiszterrel kapott tájékoztatás szerint a BNP és a Société Générale együttesen 40 millió dollárral részt vesz a Magyarországnak szánt, 250 millió dolláros konzorcionális hitel finanszírozásában. A magyar miniszterelnök-helyettes kiemelte, „hogy a hitelakcióban részt vevő többi külföldi bank a két említett francia pénzintézet jóváhagyására várt. Nem elsősorban a hitel összegéről, hanem gesztusról van szó, annak pszichológiai hatásáról. Féltő, hogy adósaink a közeljövőben nem teljesítik pontosan fizetési kötelezettségeiket. Ezért biztonsági tartalékként további 300 millió dollárra van szükségünk, mely összeget fizetési kötelezettségeink függvényében vennénk igénybe. Örömmel üdvözlőlnénk, ha ezt a kérelmünket az érintett francia bankkörök (például Banque de France) támogatnák.”

⁴⁴ MOL M-KS 288. f. 5/858. ó. e.

francia viszony fejlesztéséhez továbbra is szükséges a kezdeményező fellépésünk. Egyetértés mutatkozott abban, hogy a nemzetközi problémák megoldását és a kelet–nyugati kapcsolatok fejlesztését elősegíthetik a legfelső szintű találkozások.”

Kádár elég terjedelmes, szó szerint jegyzőkönyvezett kiegészítése⁴⁵ jól mutatja, hogy akkor, amikor a kelet–nyugati kapcsolatok elsősorban az európai közép-hatósugarú rakételepítések miatt befagytak (ez azonban csak a tünete volt egy mélyebb, szovjet–amerikai válságnak), a magyar vezető bizonyos szerény közvetítő szerepet játszott a két tábor vezető hatalmai között. A Kádár–Mitterrand-tárgyalások egyik kiemelt fontosságú témája, a szovjet–francia kapcsolatok ismertetése során Kádár elmondta: néhány nappal korábban Magyarországon járt Gyemicsev, a SZKP PB póttagja, a szovjet–magyar vegyes bizottság szovjet elnöke. Gyemicsev közölte, hogy a szovjet–francia kapcsolatok nincsenek a legjobb állapotban, Moszkva e tekintetben hibázott, s lényegében felkérte Kádárt a közvetítésre.⁴⁶ A szovjet–francia viszonyról Mitterrand-nal folytatott véleménycseréjével Kádár elégedett volt, kijelentve, hogy „valami ez is, az adott viszonyok között”.

Kádár és Mitterrand négyszemközti tárgyalásának egyik súlyponti kérdése volt az 1982-es libanoni válság is – szovjet kérésre. Kádár azt mondta a politikai bizottsági ülésen: a második napi négyszemközti tárgyaláson a közel-keleti problematikát kifejezetten Gromiko külügyminiszter aznap reggel érkezett kérésére hozta szóba, s megemlítette, hogy egy közös amerikai–francia katonai lépés komolyan elmérgesítené a helyzetet. Miután Kádár ismertette a francia elnök álláspontját, hozzáfűzte: „Hát, akkor én mi az ördögöt tudtam erre válaszolni” – ami egyébként jól mutatja, hogy a közvetlen magyar érdekek szempontjából a kérdés meglehetősen közömbös volt, és csak szovjet kívánságra kapott nagy hangsúlyt a megbeszélések során (a külügyminiszteri partnertárgyalásokon is). Tekintettel a szovjetek kérésének a sürgősségére – fűzte hozzá még Kádár – „néhány óra múlva már válaszoltunk is, hogy mi volt a francia pozíció, és azt is, hogy én mit mondtam, mert azt is tudni kellett nekik. (...) péntek kora délután valamikor átadtuk a szovjet nagykövetnek.” Kádár a látogatás tapasztalatait egyébként igen visszafogottan értékelte. Kijelentette, hogy a látogatás azt adta, amit várni lehetett tőle, s a magyar–

francia relációban feltétlenül pozitív eredménnyel végződött. Kétségkívül elégedett volt azzal, hogy tárgyalása „egy árnyalatot talán segített” a kelet–nyugati kapcsolatok tekintetében. Mitterrand nem használta fel látogatását „szovjetellenes indirekt” támadásra, „okosan viselkedett”, és Magyarországot nem favorizálta más szocialista ország rovására sem. És Kádár számára a tárgyalások egyik legfontosabb eredménye ez utóbbi volt – hiszen irtózott a „magyar modell” hangoztatásától.

Ezzel lezárult a magyar–francia kapcsolatok egyik leggazdagabb fejezete, a két politikus többet nem találkozott egymással. Mitterrand ezután még egy újabb elnökválasztást megnyert, és ezzel az V. Köztársaság történetében páratlan módon tizennégy évig volt az Elysée-palota lakója. Kádár útja a bukás felé vezetett, rendszere – illetőleg a termelőeszközök társadalmi tulajdonlásán alapuló modell – összeomlott. Ettől függetlenül az 1960-as évektől az 1980-as évekig terjedő bő két évtized a magyar külpolitika kiemelkedően fontos időszaka volt, melynek során „a magyar-kérdés” kezelésétől a két rendszer közötti közvetítésig jutott el – Kádár személyében. Ugyanakkor az is kézenfekvő, hogy az 1969-es moszkvai tanácskozáson kitűzött feladatok teljesítésében – különösen a szocialista, szociáldemokrata pártok vonatkozásában – a szovjet szövetségi rendszer kommunista pártjai közül Kádár járt el a legsikeresebben, mivel az MSZMP gyakorlatilag az összes európai szocialista, szociáldemokrata párttal jó kapcsolatot ápolt, sőt nyitni tudott a kereszténydemokrata formációk és a nemzetközi kapcsolatok egyéb politikai szereplői felé is.

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ Uo. „Viszont Gyemicsev valami olyasmit mondott, nagyon udvarias formában, hogy hát, ő gondolja, hogy itt a Mitterrandékkal való találkozás során bizonyára ez is szóba kerül. És hát tényleg szóba került. Mitterrand is pedzette, és én is elég részletesen foglalkoztam vele.”